

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

**УЛОГА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА У СПРЕЧАВАЊУ РАТА И
МЕЂУЕТНИЧКИХ СУКОБА**

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

проф.др Зоран Јефтић

КАНДИДАТ:

Ненад Младеновић

Београд, 2019. Године

Садржај

1. Увод	4
2. Рат	6
2.1. Појам и различита схватања рата	6
2.2. Међународно-правни третман рата	9
2.2.1. Први период кодификације	9
2.2.2. Други период кодификације.....	10
2.2.3. Трећи период кодификације.....	11
2.3. Стране у сукобу	12
2.3.1. Државе	12
2.3.2. Међународне организације.....	13
2.3.3. Регионалне организације	13
2.3.4. Покрети отпора на окупираним територијама	13
2.3.5. Устаници у грађанском рату	14
2.4. Почетак и завршетак рата.....	14
2.4.1. Почетак рата	14
2.4.2. Завршетак рата (ратног стања).....	16
2.5. Подела ратова	18
2.6. Специјални рат као посебан облик рата.....	19
2.6.1. Органи и снаге за извођење специјалног рата.....	20
3. Међуетнички сукоби као специфична појава рата	21
3.1. Узроци етничких сукоба.....	22
3.2. Политике регулисања етничких сукоба	25
3.3. Мултикултурализам као чињеница	25
3.4. Однос Европске уније према заштити мањинских права.....	27
3.5. Обележја међунационалних сукоба.....	28

3.6. Мултиетницизам у Србији	29
4. ДРЖАВА И ЦИВИЛНО ДРУШТВО	31
4.1. Појам грађанског, цивилног друштва	31
4.2. Организације друштва – цивилне, грађанске организације	32
4.3. Однос цивилног друштва и државе	33
4.4. Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом Републике Србије	35
5. Закључак.....	36
6. Литература	38

1. Увод

„Никада не сумњајте да мала група промишљених, посвећених грађана/ки може променити свет. Заправо, то је једина ствар која је свет икада и мењала!“

Маргарет Меад

Одувек су етнички односи и сукоби представљали значајан проблем појединих држава и међународне заједнице. Тешкоће приликом решавања етничких сукоба и њихова трајност на одређеним просторима као последицу су имале избијање многих оружаних сукоба, промене граница и демографских односа као и распада мултиетничких држава.

Оснивање Југославије после Првог светског рата остварено је у уверењу да су се стекли услови да се национална питања на простору Балкана коначно успешно и трајно реше. У оквиру југословенског покрета, један део се оријентисао према француском типу политичке нације која у први план ставља вољу за заједништвом и припадност једној тако схваћеној нацији што се не везује за етничке, језичке или верске предуслове. Насупрот томе, имали смо концепт културне нације односно концепцију "властите вредности нације" са политичком, културном, односно моралном идејом из које онда може да се изведе представа о сопственом подређеном или повлашћеном положају. Пренаглашавање националне индивидуалности, уз прихватање теорије да природна држава не треба да обухвата више од једне нације, дало је национализмима искључив и агресиван карактер и ограничило је слободу на колектив. У балканским условима, одатле па до етничког чишћења био је још само један корак. (Лазански, 2006)

Уколико се осврнемо на цивилно друштво, интелектуалци у Југославији нису успели да преузму вођство у покрету отпора режиму и у креирању алтернативне платформе засноване на демократским принципима. Са Уставом из 1974. године етнички принципи постали су доминантан дискурс. Све културне институције од било каквог значаја, као републичке академије наука и уметности, позоришта, издавачке куће, биле су организоване по истом националном принципу. „Национално свесни“ интелектуалци помогли су успон деструкционе политике и националне мржње. Док су покрети који су имали корене у цивилном друштву заснивали своје захтеве на већим индивидуалним, грађанским правима у борби против комунизма, популистички

покрети користили су колективна, етничка права да би оправдали своје националистичке захтеве. Слабо цивилно друштво омогућило је национализму да набуја и тако је само себи пресудило. (Анђелковић, 1996)

Од 1991. до 1999. године били смо сведоци низа ратних сукоба који су довели до распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Узроци ратова који су вођени између народа бивше Југославије били су жестоки етнички сукоби. Поред етничке мотивисаности могу се препознати још и економски, религијски и политички елементи. Грађански ратови довели су до тога да земља која је предњачила у учешћу у мировним операцијама постане земља којој је неопходна хитна интервенција међународних мировних снага.

2. Рат

„ Чувајте се угрожених људи и оних који мисле да су угрожени. Они осећају потребу да се штите и бране, и због тога често и неочекивано и подмукло нападају.“

Иво Андрић

2.1. Појам и различита схватања рата

Рат је друштвена појава повезана са појавом и развојем класног друштва чији су основни закони уједно и општи закони развоја рата. Основни садржај рата чини оружана борба, али се рат не своди само на њу, он је шири, сложенији, јер укључује и друге облике борбе (политичке, психолошке, пропагандне, економске, итд.) које имају велико значење за припрему и вођење рата.

У савременој међународној заједници суврене државе у изградњи међусобних односа руководе се „некада моралом, некада међународним правом, некада силом, а увек сопственим интересом.“ Сила ја крајње средство у међународним односима, а њен најгрубљи вид је рат. (Мркић, 2008)

Рат као феномен историје људског рода генерисао је велики број понекад контрадикторних дефиниција, а многе од њих су толико опште да нису ни делимично од помоћи у разумевању суштине рата. Насилни злочини у свету однесу више жртава него тероризам, оружане побуне и други оружани сукоби. Међутим, да ли ти злочини са аспекта људске безбедности представљају рат? У дефинисању рата потребно је уважити битне услове, као што су: доктрина, природа бораца тј. страна у сукобу, циљеви, опасности и последице. Људска бића имају капацитет за спровођење насиља, али су, такође, способна за свестрану сарадњу. У сваком смислу рат је веома јасно „усмерен за акте непријатељстава, пре него поступке сарадње, поступке принуде пре него поступке договора, деструктивност пре него креативност.“¹ Рат је истовремено високо организован и високо организујући феномен. Социолог Чарлс Тили сматра да је рат као феномен допринео стварању државе, али са друге стране највећи творац рата је

¹ Michael Sheehan, The changing character of war, стр. 6

управо држава. Интензитет војног сукоба интензивирао се порастом и развојем величине војски. (Сретеновић, 2011)

Интензитет рата често ослобађа или убрзава бројне покретачке факторе, трансформацију индустрије, друштава и влада на начин који је темељан и трајан. Слабљењем или уништавањем традиционалних структура, или изнуђивањем унутрашњих реформи, рат може створити услове за социјалне промене и политичку модернизацију. Императив победе у рату и остварења ратних циљева често је доводио до напретка у технологијама као што су транспорт, храна, комуникације, и тако даље, које имају примену далеко изван војне сфере. У том смислу, за древног грчког мислиоца Хераклита рат је био „отац свих и краљ за све“.

Иако је рат стални пратилац судбине човечанства током читаве историје евидентно је да не постоји једна општеприхваћена дефиниција. Хуго Гроцијус (холандски филозоф, теоретичар права и државе и песник), да би дефинисао термин рат цитирао је Цицерона: „Цицерон је описао рат као сукоб уз примену силе“.

“Рат је најоштрији облик друштвених сукоба, у коме се, непосредном употребом оружане силе између држава, њихових савеза или организација, покушавају да остваре одређени политички циљеви победом над противничком страном и њеним принуђивањем да прихвати услове победника.” (Милетић, 1993)

Рат није „однос човека према човеку, већ државе према држави.” (Русо)

Међународно право рат најопштије дефинише као „оружани сукоб држава у циљу постизања политичке надмоћности, средствима које предвиђа међународно право.“²

Према Клаузевицу рат је наставак политике другим, односно насилним средствима. Такво мишљење засновао је на уверењу да је рат истовремено и политички акт, чиме се његова политичка функција повезује са основном карактеристиком насиља. Као основна обележја рата наводи:

1. то је оружани сукоб између организованих политичких субјеката
2. то је организовани облик насиља који се врши уз помоћ оружја да би се скршио отпор противника

² Аврамов, С., *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 1973, стр 363.

3. то је израз воље једне зараћене стране која је потребна да би се створило ратно стање
4. то је специфичан друштвени однос међу зараћеним странама који је уређен уговорним и обичајним међународним правилима

Савремено међународно право ставља рат ван закона и прогласило га је међународним злочином. За многе аналитичаре, природа рата, као употреба организованог насиља у остваривању политичких циљева, увек остаје иста, и неизмењена чак и услед радикалних промена у политичким оквирима. Према Колину Греју, промена природе рата значи да то више није рат већ нешто друго и он, као и Клаузевиц, инсистира на томе да сви ратови имају исту природу, фундаментално засновану на идеји да је рат политички акт и коришћење силе за свесне политичке циљеве. За Клаузевица и Греја постоји важна разлика између природе и карактера рата. Природа се односи на сталне, универзалне и инхерентне карактеристике. Карактер се односи на пролазне, стицајем околности, адаптивне функције које рат развија. Клаузевиц, такође, прави и разлику између објективне и субјективне природе рата; прва се састоји од елемента заједничких за све ратове, а друга од оне карактеристике које сваки рат чини јединственим. (Сретенковић, 2011)

2.2. Међународно-правни третман рата

Прве изворе ратног права чинила су међународна обичајна правила и међународни уговори. Већина међународних уговора настала је поступком кодификације обичајних правила ратног и хуманитарног права. С обзиром на специфичност међународних околности у оквиру којих је вршена кодификација, можемо разликовати три периода:

1. први који покрива другу половину 19. века и завршава се Другом хашком мировном конференцијом 1907. године,
2. други који обухвата раздобље између два светска рата и
3. трећи који је почео после окончања Другог светског рата и траје до данас.

2.2.1. Први период кодификације

Током првог периода кодификације два становишта су имала кључну улогу а то су: суверено право државе да води рат и потреба да се учесници рата придржавају одређених правила понашања. Као значајни документи помињу се *Декларација о поморском рату* донета 1856. године у Паризу; *Конвенција о побољшању судбине војних рањеника у рату* усвојена на дипломатској конференцији у Женеви 1864. године; *Петроградска декларација* 1868. године.

Након француско-пруског рата акценат се ставља на кодификацију ратних правила, а узрок томе била је незапамћена суровост у поменутом рату. На конференцији у Бриселу 1874. године усвојен је *Пројекат међународне декларације о законима и обичајима рата* који је, упркос томе што није ступио на снагу, остварио позитиван утицај на тадашњу праксу ратовања.

У Хагу је 1904. године усвојена *Конвенција за ослобађање болничких продова за време рата плаћања свих обавеза и такси наметнутих у корист државе*, а у Женеви 1906. године *Конвенција о побољшању судбине рањеника и болесника у војсци за време рата*.

Хашке мировне конференције биле су од изузетног значаја за кодификацију међународног ратног права. Прва је одржана 1899. године и на њој су усвојене:

1. Конвенција о прилагођавању на поморски рат начела Женевске конвенције о рањеницима из 1864. године
2. Конвенција о законима и обичајима сувоземног рата
3. Декларација о забрани бацања бомби из балона или сличних средстава

4. Декларација о забрани употребе зрна са загушљивим или отровним гасовима и
5. Декларација о забрани употребе зрна која се распрскавају у људском телу (думдум меци)

Друга хашка конференција одржана је 1907. године и имала је још делотворнији учинак. На њој су усвојене:

1. Конвенција о отварању непријатељства
2. Конвенција о правима и дужностима неутралних држава и лица у сувоземном рату
3. Конвенција о положају непријатељских трговачких бродова
4. Конвенција о бомбардовању с мора за време рата
5. Конвенција о оснивању Међународног суда за заплону и многе друге.

2.2.2. Други период кодификације

С обзиром на то да су претходно усвојена правила кршена током Првог светског рата, јавила се потреба за ревизијом и наставком процеса кодификације. Државе су на то невољно реаговале тако да је донето свега неколико инструмената уговорног карактера, од којих поједини нису ни ступили на снагу јер многе државе нису желеле да их ратификују. Тако *Вашигтонска конвенција о правилима подморничког рата и употреби гасова* из 1922. године и *Правила ваздушног рата* из 1923. године никада нису ступиле на снагу. На конференцији у Женеви 1925. године усвојен је *Протокол о забрани употребе у рату загушљивих, отровних, и сличних гасова и бактериолошких средстава*, а 1929. године *Конвенција о поступању са ратним заробљеницима* и *Конвенција за побољшање судбине рањеника и болесника у војскама у рату*.

Пакт Друштва народа ограничио је право држава на вођење рата, а Бријан-Келоговим пактом државе уговорнице су се одрекле рата као средства националне политике. Без обзира на скромне резултате кодификације у овом периоду, велики помак учињен је у смеру афирмације начела хуманости, који је дошао до изражаја усвајањем женевског протокола и конвенције о заробљеницима.

2.2.3. Трећи период кодификације

Осим радикалног заокрета у схватању легалности нападачког рата дошло је и до промена у општем односу према човеку и његовим основним правима. У новом међународноправном поретку, утемељеном на Повељи УН, нападачком рату није било места – стављен је ван закона и проглашен међународним злочином. Усвајање *Опште декларације о правима човека* 1948. године означило је почетак интензивног процеса који је резултирао низом капитално важних уговорних инструмената који данас чине корпус права човека. Питање положаја човека је добило универзалне политичке и правне размере, односно све више излазе из домена искључиве унутрашње надлежности државе.

У Женеви 1949. године донете су четири конвенције:

1. Конвенција о поступању са ратним заробљеницима
2. Конвенција о побољшању судбине рањеника и болесника у оружаним снагама у рату
3. Конвенција о побољшању судбине рањеник, болесника и бродоломника оружаних поморских снага
4. Конвенција о заштити цивилног становништва за време рата

Ове конвенције допуњене су на дипломатској конференцији у Женеви 1974.-1977. правилима разврстаним у два допунска протокола:

1. Допунски Протокол I, односи се на сукобе међународног карактера
2. Допунски Протокол II, односи се на унутрашње оружане сукобе.

Децембра 2005. године усвојен је и Протокол III којим је уведен додатни знак распознавања организација које пружају помоћ жртвама а то је црвени кристал.

Даље активности су биле усмерене на доношење прописа о забрани употребе одређених средстава ратовања. Усвојене су:

1. Конвенција о забрани усавршавања, производње и ускладиштења бактериолошког (биолошког) оружја и отровног оружја и његовом уништењу 1972.

2. Конвенција о забрани и употреби у војне и друге непријатељске сврхе технике за мењање човекове средине 1976.
3. Конвенција о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за које се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева 1981.
4. Конвенција о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништењу 1993.
5. Конвенција о забрани употребе, складиштења и производње противпешадијских мина и њиховом уништењу 1994.
6. Уговор о забрани употребе и складиштења касетних бомби 2008.

2.3. Стране у сукобу

Стране у сукобу су у првом реду државе, а под извесним условима ОУН, одређени типови међународних регионалних организација, покрети отпора на окупираним територијама и устаници у грађанском рату.

2.3.1. Државе

Државе су основни субјекти међународног ратног и хуманитарног права, тј. међународног права оружаних сукоба. Разлог за то је што се оружани сукоб, по правилу, води између држава, па се тако закони и обичаји овог права првенствено односе на њих. Важно је имати у виду да ли се ради о унитарним или сложеним државама, тј. зависним или независним државама. Кроз историју сложене државе су се појављивале као: персоналне и реалне уније, федерације и конфедерације, а зависне државе као: протекторати и вазалне државе.

2.3.2. Међународне организације

Међународне организације могу бити стране у сукобу када су способне да учествују у оружаном сукобу. Тако Организација уједињених нација може бити страна у сукобу када предузима колективну војну акцију ради успостављања мира и безбедности у свету или спроводи тзв. мировне операције одржавања и учвршћивања мира и спречавања сукоба, а такве акције наиђу на оружани отпор.

Савет безбедности има мандат да предузме против сваке чланице УН „акцију ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама која је потребна ради одржавања или успостављања међународног мира и безбедности“, наравно ако је та чланица угрозила или повредила мир и безбедност и ако остале принудне мере невојног карактера нису постигле резултат.

2.3.3. Регионалне организације

У складу са чланом 53 Повеље УН страна у сукобу може бити и регионална организација али само под условом да ради одбране мира и безбедности добије мандат од Савета безбедности за колективну акцију. Реч је о међународним организацијама војнополитичког карактера, тј. о војнополитичким савезима држава.

2.3.4. Покрети отпора на окупираним територијама

У случају стране окупације која уследи као последица примене силе, те услед тога дође до формирања снага покрета отпора с циљем промене таквог стања, онда и те снаге долазе под режим међународног права оружаног сукоба. Такво својство ће им бити признато ако њихови припадници испуњавају услове за признање статуса легалног борца. Ти услови су:

1. да се борба води на окупираној територији
2. да има подршку становништва
3. да се у операцијама примењује партизанска тактика

4. да су организовани и временски неограничени.

Деловање таквих покрета било је карактеристично у многим бившим колонијама у којима су они водили борбу за ослобођење од колонијалног ропства, али и државама у којима се спроводио режим расне дискриминације.

2.3.5. Устаници у грађанском рату

У случају грађанског рата у некој земљи, својство стране у сукобу може да добије и устаничка страна, али само уколико од стране легалне владе издејствује признање таквог својства. Од тог момента се правно изједначавају са легалним снагама владе, што значи да од тог момента та влада више не може да их третира као обићне побуњенике. Да би дошло до признавања устаника као стране у сукобу, потребно је:

1. да устаници контролишу један део националне територије
2. да на самом челу имају локалну владу
3. да борбу воде организовани одреди потчињени војној дисциплини и
4. да у тој борби поштују законе и обичаје рата.

2.4. Почетак и завршетак рата

2.4.1. Почетак рата

Приликом разматрања питања почетка рата потребно је направити разлику између појмова објава рата и ратно стање.

2.4.1.1. Објава рата

На основу дуге историје ратовања можемо уочити да су ратови почињали на два начина: објавом рата или фактичким отпочињањем непријатељства. Објава рата је вековима била заснована на верским мотивима и праћена ритуалном церемонијом. Према општем схватању, објава рата је *једнострана изјава воље неке државе којом она*

другој држави даје до знања да са њом жели да ступи у рат, тј. да је нападне оружаном силом, односно формални акт којим се изражава намера да се одређени спор реши применом оружане силе.

Акт објаве рата мора да испуни одређене услове, а то су:

1. претходност објаве
2. нотификација
3. недвосмисленост
4. одређена форма.

Конвенција о отпочињању непријатељства уводи и установу ултиматума као услова који једна страна треба да испуни да не би била нападнута.

Ултиматум представља захтев за испуњење одређеног услова или више њих који једна држава упућује другој, с јасним наговештајем да ће против ње применити оружану силу ако се том захтеву не повинује.

2.4.1.2. Ратно стање

Под ратним стањем се подразумева *положај државе која је с објавом рата или без ње ступила у непријатељске односе са једном или више држава.*

По правилу, такво стање настаје објавом од стране уставом овлашћеног органа, када оружане снаге добију правни легитимитет за своју оперативну употребу. Обично су то законодавни органи (парламенти).

Ратно стање је потребно разликовати од рата у његовом материјалном смислу, јер ратне операције обично доводе до проглашења ратног стања, мада пракса показује да и не мора увек тако да буде. Државе у сукобу понекад избегавају да прогласе ратно стање како не би прекидале међусобне дипломатске и неке друге односе. Такође, државе могу бити у ратном стању а да међу њима не дође до непосредних ратних окршаја. Карактеристика ратног стања садржана је у томе што оно може бити проглашено иако је изостала формална објава рата, али и када предстоји непосредна опасност од оружаног напада.

Проглашење ратног стања с једном државом не мора аутоматски да значи проглашење ратног стања и улазаку рат с њеним савезницима ангажованим у том рату. На унутрашњем плану проглашење ратног стања условљава ступање у дејство низ законских прописа, који се иначе не примењују у мирнодопским условима. На основу тих прописа низ функција цивилне власти прелази на војне органе, док административна права војних власти добијају знатно проширење, као и надлежност војних судова. Поред овога и остали елементи мирнодопског живота прилагођавају се ратној ситуацији. У области правног система суспендује се уобичајена законска процедура, а уводе тзв. ратни прописи, тј. уредбе са законском снагом. Тим прописима могуће је да се ограниче одређена људска права и слободе као што су на пример слобода кретања, путовања, информисања и друго. Сви ови прописи за циљ имају обезбеђење ефикасности правног поретка у условима ратног стања.

Њихово важење је временски ограничено, они остварују дејство до проглашења престанка ратног стања које не мора да се поклапа са временом ратних непријатељстава. По питању просторног важења одлуке о проглашењу ратног стања, по правилу, она се односи на целокупну територију државе а то је случај и са федералним државама. Поред последица које ратно стање производи за стране које се налазе у сукобу, оно има и одређене последице према трећим државама које се налазе ван сукоба. За такве државе настају различите обавезе у њиховим односима са странама у сукобу, у складу са правилима која регулишу односе између зараћених и неутралних држава.

2.4.2. Завршетак рата (ратног стања)

Завршетак рата не треба увек поистовећивати са окончањем ратног стања, јер ратна дејства могу дефинитивно да се обуставе а ратно стање да је још увек на снази. Ратови су се у неким случајевима окончавали чак и формалним путем, тј. потписивањем уговора о капитулацији, што међутим није значило и престанак ратног стања. Тамо где је било победника ратови су се често завршавали потпуним потчињавањем побеђеног што је било праћено анектирањем територије.

Престанаг ратног стања најчешће је везан за одређени формални поступак. Тај поступак остварује се путем мировног уговора, мада је у пракси било случајева и да се ратно стање окончавало и путем једностраног формалног акта или усвајањем заједничке декларације.

2.4.2.1. Мировни уговори

Мировни уговор је двострани или вишестрани правни акт чијим ступањем на снагу престаје ратно стање и дејство правила међународног права оружаних сукоба. Он обавезује само државе које су га потписале и ратификовале. Основну специфичност мировног уговора чини околност да такав уговор представља диктат победника који се манифестује у наметању одређених обавеза побеђеном.

Основни циљ мировног уговора је да ликвидира правне ситуације проистекле из рата и утврди политичке смернице, због чега редовно садржи велики број територијалних, политичких, војних и економско-финансијских клаузула. Поред ових типичних, мировни уговор може да садржи и друге клаузуле као, на пример, о решавању спорова који су настану у вези са применом или тумачењем уговора.

2.4.2.2. Једностранни формални акти државе

Једностранни формални акти државе је други карактеристични начин окончања ратног стања. То је интересни правни акт чије је доношење у надлежности уставом утврђеног органа власти. Њима се прибегава обично у ситуацијама када се склапање мира неуобичајено одужи, а околности захтевају да се што пре нормализују ратом прекинути односи.

2.4.2.3. Заједничке декларације

Заједничким декларацијама је у неколико случајева окончано ратно стање између зараћених страна. Таквим поступком су СССЕ и Јапан, те СССР и СР Немачка окончали ратно стање 19. октобра 1956. године.

2.5. Подела ратова

Према *простору* деловања, и употреби *ратних средстава и оружја* ратове можемо поделити на:

1. Тотални рат (општи, глобални, светски рат)
2. Ограничени рат
3. Локални рат

Према *карактеру* рата:

1. Ослободилачки рат
2. Одбрамбени рат
3. Грађански рат
4. Империјалистички рат
5. Колонијални рат
6. Верски рат

Према *врсти оружја*:

1. Нуклеарни рат
2. Конвенционални рат
3. Биолошки рат

Према *покретљивости*:

1. Маневарски рат
2. Позицијски рат

Други облици рата:

1. Хладни рат
2. Психолошки рат
3. Коалициони рат
4. Герилски рат

2.6. Специјални рат као посебан облик рата

Један од облика примене силе у међународним односима којим се могу остварити значајни хегемонистички циљеви великих сила јесте и специјални рат. *Специјални рат* се дефинише као скуп плански организованих и координисаних политичких, дипломатских, економских, психолошко-пропагандних, обавештајно-субверзивних, терористичких и војних акција, као и мера и поступака која једна или више држава самостално или преко међународне заједнице предузимају против земље објекта напада ради остварења свог циља. Циљ у овом случају може бити остварење хегемонистичких интереса путем:

1. мешања у политичке, економске и друге односе државе
2. подривање унутрашњег политичког, економског и уставног поретка
3. изазивање немира и криза
4. подстицање националне, верске и друге нетрпељивости
5. слабљење стабилности и стварања медијских услова за оружану агресију
6. свестрне блокаде граница укључујући и хуманитарне потребе
7. перманентни и дуготрајни војни притисци, укључујући и војне провокације
8. избацивање земље објекта напада из чланства међународних форума
9. унацивање специјалних снага
10. организовање гериле на територији државе жртве
11. изазивање социјалних незадовољстава и грађанских нереда
12. изазивање оружане побуне и слично.

Објекти напада се могу разврстати у две групе:

1. Општи објект напада је у најширем смислу држава и њен међународни статус у оквиру међународне заједнице
2. Посебни објекти су основне вредности сваког друштва којима се обезбеђују његов опстанак, развој и просперитет. То су:
 - a) уставни поредак
 - b) територијални интегритет
 - c) друштвено-економски систем
 - d) друштвено-политички систем
 - e) систем безбедности

- f) информативни систем
- g) образовање
- h) култура и слично.

Специјални рат је процес који се може одвијати легалним или илегалним методама, односно јавно или тајно. Састоји се из више фаза и свака од њих представља корак ка заоштравању односа. Ове фазе временски нису ограничене и крећу се од неколико месеци до неколико година што зависи од међународних околности, али и воље и снаге земље која је нападнута да се брани.

Прва фаза почиње најблажим и суптилним методама које најчешће није могуће у први мах препознати, јер се крију иза нормалних односа на пољу културе, науке, образовања и сл, а уствари се користи за прикупљање обавештајних и других података.

Друга фаза подразумева много активније ангажовање не само обавештајних већ и државних и међународних институција у вршењу притиска. Појављују се и први захтеви „међународне заједнице“ према земљи напада, усмерених ка њеној „демократизацији“, „одустајању од агресивних намера“, „давању већих права националним мањинама“ и сл.

Трећа фаза подразумева конкретизацију захтева, њихово јавно изношење и претварање у међународна документа, институционализацију средстава, придобијање средстава масовне комуникације за своје циљеве и ескалацију притиска до максималног интензитета. Ове фазе не морају увек тећи утврђеним редом, могуће су разне варијанте.

2.6.1. Органи и снаге за извођење специјалног рата

Међу *органа* који су непосредно одговорни за вођење специјалног рата спадају:

1. Органи обавештајних и безбедносних служби
2. Органи у војним командама и разним институцијама

Снаге за извођење специјалног рата су:

1. снаге за извођење диверзантских и препадних дејстава
2. снаге за обавештајно-извиђачка дејства
3. снаге за психолошко-пропагандна дејства
4. снаге за цивилне послове и друго.

3. Међуетнички сукоби као специфична појава рата

„Пријатељство је за мене било доказ да постоји нешто јаче од идеологије, вере, нације“

Милан Кундера

Етнички односи и сукоби одувек су били значајан проблем појединих држава и међународне заједнице. Трајност етничких сукоба на одређеним подручјима и тешкоће у њиховом решавању, имале су за последицу избијање многих оружаних сукоба, распада мултиетничких држава, промене граница и демографских односа. Упркос све већим изазовима и потребама још увек се не може говорити о неком до краја уједначеном и свуда прихваћеном моделу решавања етничких сукоба и с њима повезаним проблемом етничких мањина.

Међународни стандарди у заштити људских права и слобода уз сталну активност међународних организација: глобалне УН и свих регионалних, требали би бити средиште напора да се изгради свет у коме ће се створити услови за миран суживот већинских народа и етничких мањина. То захтева савремени живот са све бројнијим комуникацијама, као и потреба стварања стабилних међународних односа. Без решавања тог унутрашњег питања, за велики број данашњих земаља немогуће је говорити о стабилности. У државама формираним на етничком принципу, већински народи и етничке мањине које у њима живе, свесни сложености односа већине и мањине, те опасности које могу из тога произаћи, чинили су и чине бројне међусобне компромисе долазећи до одређених модела коегзистенције. Међутим, нити су већински народи нити етничке мањине олако пристајали на компромисе и уступке. Етничке мањине углавном инсистирају на могућности неговања културног и етничког идентитета, а ако је могуће и на размерном суделовању у средишњој власти те локалној самоуправи на подручјима где живе у већем броју. Неговање културе етничких мањина не мора значити и жељу за сувереношћу. Међутим, брига за националну културу, код многих етничких мањина претходница је захтева за већом политичком аутономијом, федералним статусом или отцепљењем.

У свакој од земаља у којој се могу идентификовати већински народ и етничке мањине, изграђује се специфичан модел њихове коегзистенције, условљен првенствено

историјским наслеђем и тренутним међународним околностима. Односи етничких мањина и етничке већине, често су попраћени и сукобима, који се у различитим земљама и околностима решавају применом различитих политика, од оних које се темеље на сили, па до оних чија је основа усклађивање интереса и компромис.

3.1. Узроци етничких сукоба

Регулисање права етничких мањина као саставног дела људских права и слобода, налази се на дневном реду међународне заједнице већ годинама. Она су истовремено и унутрашњи проблем за велик број држава, које су га морале, или га морају решавати ређе из властитих политичких разлога, а много чешће под притиском споља.

Познато је да се држава разним инструментима међународне заједнице може присилити да коректно регулише положај етничких мањина, али с тим проблеми нису решени. Често се говори да држава и њени органи ускраћују или крше права припадницима етничких мањина. Тиме се обично занемарује битан део проблема, јер кршење права припадника етничких мањина у већој мери могу чинити људи, групе, организације, странке и покрети, под утицајем предрасуда и традиција. Може се догодити да је влада спремна штитити и унапређивати права етничких мањина, али јој то онемогућава притисак из друштва. У данашњем свету етничке мањине сусрећу се с бројним проблемима, које можемо поделити на неколико група, у зависности од интезитета и циљева притиска на етничку мањину. У основи то су:

1. дискриминација - проводи се у виду постављања припадника етничке мањине у положај подређености само због његове припадности другој етничкој, културној или језичној групи,
2. културна подређеност - изражава се у негирању права етничких мањина на школовање на материњем језику, права на коришћење савремених средстава јавног комуницирања и на негирање права на суделовање у културном животу уопште,
3. економска подређеност - систематски се занемарују интереси етничких мањина и подстичу миграције већинског народа на територије где живе припадници етничке мањине,
4. геноцидна политика - покушај уништења неке етничке мањине у целини, различитим насилним мерама или на друге антицивизацијске начине.

Полазећи од ових група проблема, етничке мањине могу се налазити у различитим ситуацијама у државама где живе. Прва је ситуација када је етничка мањина углавном задовољна својим положајем (Данци у Немачкој и Немци у Данској, Немци у Јужном Тиролу, Швеђани у Финској). Друга ситуација је карактеристична за етничке мањине чији су припадници у мањим групама расути у већем броју држава и тешко могу исказати незадовољство својим положајем и асимилацијском политиком (Роми, Јевреји). Трећа је ситуација када је етничка мањина незадовољна својим положајем:

1. због дискриминације и непризнавања елементарних права,
2. због тражења већих (колективних) права,
3. због инструментализације од матичне државе,
4. због жеље да се прикључи матичној држави.

У међународној заједници све више су присутни процеси који доводе до интензивирања међусобног утицаја нерешених етничких проблема и демократизације и стабилности државе. Нерешени етнички проблеми су након завршетка Хладног рата и распада вишеетничких социјалистичких држава на истоку Европе, избили у први план, супротно свим очекивањима политичке и стручне јавности. Данас се нерешена етничка питања сматрају битним проблемом демократизације земаља у транзицији. Етничка окупљања и стварање нових идентитета, вероватно ће тражити путеве свог ширег изражавања: било на темељу почетних аутономија културног или политичког карактера или пак каснијег захтева за самоодређењем народа.³

Лежерност у досадашњем решавању проблема етничких мањина, може се пронаћи у мишљењима стручњака и политичара с почетка 90-тих година, према којима нарастање аспирација етничких мањина не може довести до глобалне политичке кризе и до глобалног сукоба. Међутим, отварањем руског и јужнословенских националних проблема, овај је став доведен у питање. То, никако не значи да колективна права народа, били они у већини или мањини, нису легитимна и да могу бити замењена чак и најдоследнијим прихватањем индивидуалних права.

Модел демократије који не би довољно уважавао права етничких мањина, могао би без обзира на разумљиво спречавање дискриминације и сегрегације, подстицати асимилацију и тако стварати тензије у друштву. Познато је, да западни модел демократије није довољно осетљив према питању насилне асимилације. То је посебно

³ Вукадиновић Радован, Међународни политички односи, Барбат, Загреб, 1998., стр. 254.

карактеристично за амерички континент где је свако, желео постати Американац. Традиција средње и источне Европе у томе је супротна и у њој се насилна асимилација проматра као велика опасност за етничке мањине, што често доводи до сукоба.

Анализа коју је још 1971. године извршио Walker C. на узорку од 132 државе показивала је како само њих 12 (9,1%) можемо сматрати етнички хомогене. У 25 држава (18,9%) једна национална група представља више од 90% становништва, а у других 25 држава највећа група чини 75 до 89% становништва. У 31 држави највећа етничка скупина чини 50 до 74% становништва, а у чак 39 држава (29,5%) највећа група не броји више од половине становништва.⁴ Wirsing R.G. је у вези тога написао: "На нашој планети има мало земаља где не би живеле мањине и где не би у историји на том основу искреле конфликтне ситуације. У неким подручјима етнички сукоби су добили епидемијске димензије, с изразитим тенденцијама ка насиљу."⁵

Може се констатовати да је питање етничких мањина, те уско с тим повезано питање њихове заштите и слободног развоја, без улажења у сукобе с већинским народом, тренутно један од великих проблема међународне заједнице и посебно земаља у регији западног Балкана. За разматрање могућих политика регулисања етничких сукоба у циљу јачања стабилности и сигурности држава, важно је анализирати и упознати бројне етничке сукобе. Бројни су етнички сукоби који су оптерећивали или још увек оптерећују демократске државе, као што су, на пример, шведско-фински односи у Финској, немачко-дански односи у Shleswig-Holsteinu, шпанско-баскијски односи у Шпанији, валонско-фламмански односи у Белгији и грчко-турски конфликт на Кипру, италијанско-немачки сукоб у Јужном Тиролу. Далеко бројнији етнички сукоби су у државама у транзицији. У овим сукобима који су решавани или се решавају дуги низ година примењиване су различите политике, од геноцида и присилног пресељавања становништва, до аутономије и споразумне поделе моћи.

⁴ Connor Walker, Nation - building of Nation - Destroying, World politics, 24, 1/1972., str. 34.

⁵ R.G. Wirsing, Protection of Ethnic Minorities, Comparative Perspectives, New York, Pergamon Press, 1981.

3.2. Политике регулисања етничких сукоба

Све већи негативни утицај етничких сукоба за стабилност и сигурност појединих држава, али и стабилност међународне заједнице условљава интензивно трагање за одговарајућим политикама њиховог регулисања.

Политике за регулацију можемо поделити у две групе: политике елиминације разлика и политике управљања разликама. Политике елиминације разлика подразумевају: геноцид; присилна масовна пресељавања становништва; раздвајање и/или сецесију (самоодређење); интеграцију или асимилацију и негативно утјечу на националну и међународну сигурност.

За разлику од њих, политике управљања разликама подразумевају: хегемонистичку контролу; арбитражу (интервенција треће стране); аутономију; федерализацију; консоцијативизам или поделу моћи. То су политике које углавном подижу ниво националне и међународне сигурности.

3.3. Мултикултурализам као чињеница

За Чарлса Тејлора је мултикултурализам више историјско и политичко него епистемолошко питање.⁶ Он разликује две традиције у либерално демократској теорији, политику једнакости по којој сви појединци заслужују једнако поштовање и једнака права, а са друге стране политику различитости која се темељи на признању јединствених идентитета појединаца и група. Иако се ове две перспективе чине инкомпатибилнима, Тејлор сматра да се обе темеље на схватању једнаког поштовања те он мултикултурализам посматра као логичан продужетак политике једнаког поштовања и политике признања. Постоји ли политика једнаког поштовања и признања на простору југоистока Европе? Годинама је јавном мњењу новонасталих држава свесно пласирано мишљење да је проблематика мањина специфичност југоистока Европе и да се мања пажња поклања сличним проблемима у другим деловима света те да се државама југоистока Европе намећу европски стандарди заштите мањина у нешто већој мери него земљама Западне Европе.

⁶ Charles Taylor, "The Politics of Recognition," in: Amy Gutmann, Multiculturalism (ed.), Princeton University Press, Princeton, 1994, pp. 25-73.

Проблематика заштите мањина добила је на значају падом социјализма и оживљавањем етницитета и национализма као и оријентацијом земаља ка изградњи независних националних држава и прокламовању неговања специфичних различитости. Многе државе траже начине и облике политичких решења у пружању трајне основе за решавање проблема који настају због етничких, националних, верских и других различитости између становништва. Ради приближавања Европској унији земље југоистока Европе морају прилагодити и усагласити низ елемената свог правног система са европским стандардима. Реализацијом мањинских права јачају се културни идентитет и осигуравају националним мањинама право на слободу различитости и права на неговање те различитости. Најочигледнији и најважнији облик признавања односи се на добијање легитимног статуса од стране националне државе. Признавање укључује признање од стране већине, од стране традиције већинске културе те признање аутономних облика мањинске самоуправе.

Према Радној групи за мањине УН, мањинска заштита садржи четири елемента⁷:

1. заштиту мањинске егзистенције
2. инволвирање у политичке, економске и социјалне активности од стране државе
3. недискриминацију од стране већине
4. заштиту од асимилације у мањинску културу и губитка дела властитог културног идентитета.

Претпоставке за решавање низа проблема су:

1. владавина права
2. умерен, либералан правни састав и одговарајући институционални аранжмани
3. политичка клтура толеранције и уважавања различитости
4. развијено цивилно друштво.

⁷ Office of the High Commissioner for Human Rights, Note on the Sixth Session of the Working Group on the Minorities of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights 22-26 May 2000, Интернет: <http://www.unhcr.rs/>

3.4. Однос Европске уније према заштити мањинских права

Европска унија 1993. године доноси одлуку да је поштовање мањинских права један од услова „приступних критеријума“ које земље морају поштовати у циљу прикључења Унији.⁸ Под том условљеношћу мисли се на „демократску промоцију“ и „европеизацију“. Појам европеизације обухвата начин деловања који је дефинисан и интегрисан у процес доношења одлука ЕУ и уграђен у логику унутрашњег дискурса, идентитета, политичке структуре и јавне политике ЕУ.⁹ Стари модели асимилације мањина се замењују „новим“ мултикултуралним моделима државе и грађанства, који дају културне и религијске погодности мањинама, територијалну аутономију и језичка права. Нове демографске и историјске околности довеле су до интернационализације мањинских права, а поштовање мањина је постало темељно мерило „моралног прогреса“ неке земље.¹⁰

Према Статуту Савета Европе свака држава која поштује владавину закона, људска орава и основне слободе квалификована је за чланство у ЕУ. Унутар Савета Европе основана је ОЕСС (Организација Европске сигурности и сарадње) са примарним мандатом заштите мира и сигурности, чије је идеје у потпуности усвојио Савет Европе. ОЕСС је прво тело унутар ЕУ које је настојало направити службену декларацију о мањинским правима. Документ из Копенхагена из 1990. сматра се најзначајнијим догађајем за заштиту мањина у оквиру ОЕСС-а и он данас представља основни документ ЕУ којим су утврђени стандарди заштите националних мањина, успостављајући директну везу између демократије, људских орава, превенције сукоба и заштите мањина. Поштовање права припадника националних мањина је предуслов мира, стабилности и демократије у политичким оквирима заснован на владавини права. Уговором из Мастрихта 1992. године први пут у историји ЕУ се спомињу одредбе о основним правима и признању и поштовању „националне и регионалне различитости“ унутар чланица Уније.¹¹

⁸ Judith Kelley, *Ethnic Politics in Europe: The Power of Norms and Incentives*, Princeton University Press, Princeton, 2004, pp. 18-21.

⁹ Claudio M. Radaeli, *Whither Europeanization: Concept Stretching and Substantive Change*, *European Integration online Paper*, (EioP), vol. 4, no. 8, 2002, p. 3.

¹⁰ Adam Burgess, “Critical Reflections on the Return of National Minority Rights to East/West European Affairs“, у: Karl Cordell (ur.), *Ethnicity and Democratization in the New Europe*, Routledge, London, 1999, pp. 49–60.

¹¹ Treaty on EU, Official Journal C 191, 29 July 1992.

Оквирна конвенција за заштиту националних мањина усвојена 1995. године се темељи на, углавном, генералним циљевима и начелима која државе морају поштовати приликом остваривања права мањина. Као међународни уговор она садржи комплексне и законодавно обавезујуће пан-европске одреднице о мањинским правима, али без детаљног регулисања права мањина. Оквирна конвенција у члану 1. истиче да је заштита националних мањина, права и слобода саставни део међународне заштите људских орава. Тиме се истиче да је заштита мањина питање од међународног значаја и не може се сматрати само питањем унутрашње надлежности држава.¹² Суштина европске и националних политика према положају националних мањина почива на неколико основних стандарда:

1. заштита основних људских права,
2. прихватање политике која гарантује утемељење универзалних демократских вредности,
3. заштита специфичних права националних мањина која подразумевају заштиту идентитета мањинских заједница, њихову друштвену интеграцију и партиципацију, и
4. развијање специфичних регионалних, националних и локалних иницијатива, програма и механизма којима треба омогућити имплементацију преузетих обавеза.

3.5. Обележја међунационалних сукоба

За разлику од уобичајених сукоба, етнички сукоби имају пар специфичних обележја:

1. Јак емоционални набој, висок ниво страсти и осечања код свих или већине уплетених актера,
2. Спремност да се жртвују сопствени економски о други интереси (па чак и живот) уколико сматрају да им је реално или потенцијално угрожен идентитет,
3. То су сукоби који припадају типу или/или конфликта, односно сукоби у којима је степен искључивости изузетно висок а ниво толеранције низак,
4. Присуство и улога страх, тј. страх од другог, страх од етничке групе која се сматра супарничком. Без обзира да ли је страх оправдан или, као што

¹² Димитров, Н., *Рамковна конвенција за заштиту националних мањина*, Полит, Скопје, 1999, стр. 56.

понекад бива, умишљен, он постаје једнако реална и објективна чињеница која диктира понашање етничких група у сукобу. Пример за потврду овога су међуетнички сукоби на простору бивше Југославије,

5. Због „све или ништа“ логике таквих сукоба простор за налажење компромисног решења је знатно ужи. По правилу, то су ситуације у којима минимум захтева једне стране тражи максимум уступака друге стране у сукобу,
6. Међуетнички сукоби су сукоби који се шире попут заразе и који социјалном индукцијом појачавају осећаје који су их произвели
7. Етнички конфликти на простору бивше Југославије су показали да је део оних који су заузимали неутралну позицију у сукобу бивао све мањи и да је таквој групацији бивало све теже,
8. У природи и психолошким својствима ове врсте сукоба је уграђена спирала раста коју је тешко зауставити. Односно, што сукоб дуже траје све му је већа социјална снага и све су му веће шансе да траје још дуже. Такву врсту сукоба је лакше неутралисати или амортизовати у почетним фазама него касније,
9. Лако могу да измакну контроли. Постоји пуно примера који показују да чак и они који су покренули овакву врсту сукоба или су хтели да њима манипулишу, након преласка одређеног прага нису у стању да такв сукоб зауставе или контролишу.
10. Огромна је улога речи и симбола. Штете које могу нанети неодмерене речи могу постати ненадокнадиве. Још је већи негативан утицај симбола, поготову оних који су оптерећени негативним искуством и меморијом из прошлости. Рецимо, употреба усташких и четничких симбола учинила је конфликт између Срба и Хрвата још погубнијим и много теже решивим.

3.6. Мултиетницизам у Србији

Попис становништва Србије 2011. године је прави показатељ друштвено-политичке климе у земљи, спроведен у условима геополитичких промена, економске кризе, политизације и бојкота пописа од стране припадника албанске националности, процеса укључивања Србије у европске интеграционе токове као и нерешеног питања Косова и Метохије, што се све значајно рефлектовало на етнодемографски развој земље и коначне пописане резултате.

Са аспекта етничитета, подаци показују да је Србија мултиетничка и мултиконфесионална држава у којој поред Срба живе и многобројне етничке заједнице различите у погледу историјског, социо-културног и демографског развика, религије и језика. Срби као већински народ чине 83,3% становништва, Мађари 3,5%, Роми 2,1% и Бошњаци 2,0% док остале националности партиципирају са испод 1%, као што су Хрвати 0,8%, Словаци 0,7%, Црногорци 0,5%, Власи 0,5% и други. У остале националности сврстане су етничке заједнице са мање од две хиљаде припадника (Египћани, Ашкалије, Чеси, Јевреји и други) којих укупно има 0,2%. Број лица која су искористила своје Уставом загарантовано право и нису желела да се национално декларишу износи чак 2,2%, а значајан је и број лица који се изјаснио у смислу регионалне припадности 0,4% (на пример Војвођанин, Шумадинац, Београђанин...). Етничка структура становништва Србије по великим административним целинама показује да је северна Србија знатно хетерогенија од јужне Србије. У Војводини је убедљиво највише лица која нису желела да се национално декларишу 4,2%.¹³

Просторна дистрибуција становништва Србије показује да је етнички простор већинске нације знатан и функционално повезан, изразито хомоген, док је висока територијална концентрација бројчано релевантних националних мањина на периферним деловима земље. Реч је о мањинама које имају специфичан етнопросторни распоред или етничку већину у појединим општинама, због чега је мањинско питање комплексно и од велике важности за политичку стабилност и свеукупни развој државе. Етничка компакност и национална хомогенизација мањина даје посебан значај њиховом статусу и територијално-политичком организовању.

¹³ подаци преузети из евиденција Републичког завода за статистику

4. Држава и цивилно друштво

„ Држава је најхладнија од свих хладних немани. И хладно лаже: и ова лаж гмиже из њених уста: -Ја, држава, ја сам народ.“

Фридрих Ниче

4.1. Појам грађанског, цивилног друштва

По дефиницији, цивилно друштво представља скуп грађана који се добровољно удружују ради заговарања заједничких интереса. У своје активности најчешће укључују волонтере. Подразумева активно грађанство које жели и изазива промену у својој локалној заједници и друштву. Иако се мисли да је појма цивилног друштва новоизмишљени појам, историја и порекло указују да је он постојао већ у Антици. Латински израз *societas civilis* је превод грчког *koinonia politike* и означава заједницу грађана.

Када рашчланимо појам цивилног друштва онда видимо да се оно састоји од две речи: од речи друштва и од речи цивилног. Свака од њих објашњава један аспект појма. Ако појам гледамо само са аспекта друштва, видећемо да он у себи садржи економски елемент, у којем појединци путем тржишта успостављају међусобне односе да би задовољили своје потребе. Производња и размена добара на тржишту сачињавају ту везу која чини друштво. Тржиште је основна нит која повезује појединце у друштву и на тај начин ствара друштво као сферу у којој се грађани повезују на основу интереса. Из тог повезивања је настала јавост, најпре као облик приватне комуникације међу људима а касније као облик друштвене, јавне комуникације, битне за заједницу. То је довело до потребе све углађенијег и цивилизованијег комуницирања међу људима, па се тако цивилно друштво почело развијати и као „цивилизовано“ друштво.

Тако је поред тржишта, које повезује појединце на основу економског интереса, основни елемент цивилног друштва, постала и јавност, као скуп друштвених комуникација и социјалних веза које појединци успостављају у заједници где живе. Цивилно друштво је друштво које је настало након што је природно стање превладано успостављањем цивилизованог стања. У природном стању односи међу појединцима дешавају се као борба у којој се произвољно примењује сила и у којем влада закон

јачега. Грађанско, цивилно стање не карактерише сила, већ уговор. У њему појединци склапају уговор којим се одричу примене силе у могућим споровима. Овим уговором, који у писаној форми представља устав државе, они пристају да једино власт има право да примени силу у конфликту и то само ону коју су они изабрали и уговором установили. Због тога услов опстанка оваквог цивилизованог друштва јесте да грађани не буду наоружани и да у међусобним односима немају право да једни према другима примењују силу. Једино ко има право да силу примени јесте држава, која то може чинити само на ограничен начин, прописан уставом и законима.

Држава има посебан апарат за успостављање и одржавање правног поретка (правосуђе и полицију). Војска је подложна и одговорна цивилној власти (парламенту, влади, председнику), а врховни командант и надлежни министар су цивили. Тиме је испуњен услов цивилне и демократске контроле војске. Цивилно друштво је у том смислу супротност војном и ратничком друштву. То је друштво које претпоставља и тражи мир. Такође, овај појам цивилизованости означава и подразумева и толерантно понашање које омогућава људима да прихвате једни друге као равноправне и слободне чланове друштвеног поретка.

4.2. Организације друштва – цивилне, грађанске организације

Све организације које делују у друштву можемо поделити на државне организације (јавни сектор) и недржавне организације (приватни сектор). Недржавне организације, које покрећу грађани на основу своје приватне иницијативе су организације цивилног друштва.

Све недржавне организације се деле на профитне (комерцијалне) и непрофитне. Профитне су оне организације чије деловање има за циљ стварање профита и увећавање постојећег капитала. За разлику од њих, непрофитне не стварају профит или ако га стварају не улажу га у поновно увећавање капитала, већ у друге различите добротворне и хумане циљеве. Непрофитне организације поред самих грађана може оснивати и влада, па их зато делимо на владине (јавне) и невладине (приватне) непрофитне организације.

Када говоримо о организацијама друштва, онда се увек говори о другом типу непрофитних организација – невладиних. То су аутономне и самосталне организације које су основале групе грађана с различитим мотивима, интересима, циљевима и потребама. То су све оне организације које нису владине (државне), иако и држава има своје организације које се баве решавањем сличних проблема, али уз помоћ државног апарата (контролом и финансирањем њихових активности).

Невладине организације делују другачије од владиних. Суштину њиховог деловања чини повезивање појединаца без посредовања или контроле државе, ради остварења неког заједничког циља или афинитета. Оне имају статус правног лица (институционализована су), одвојена су од државе, непрофитног, некомерцијалног и непартијског су карактера, заснована на добровољном раду и улагању средстава. Настају као својеврсна алтернатива решавању многобројних проблема на разним пољима људских делатности, које не успевају да реше или не решавају на задовољавајући начин постојеће државне институције и организације. Могу се поделити на:

1. Организације које служе свим члановима друштва (јавне услужне организације) – на пример фондације, хуманитарне и добротворне организације и друге
2. Организације које служе члановима специфичних група. То су на пример разна стручна и професионална удружења, клубови, политичке партије, савези.

Деловање ових организација може бити самостално или заједно са другим организацијама, када се стварају мреже ових организација. Облици виших удруживања у оквиру којих могу деловати ове организације су координације, савези, покрети. Тек развојем и стварањем оваквог мрежастог деловања мноштва организација, група и појединаца настаје цивилно друштво.

4.3. Однос цивилног друштва и државе

За разумевање генезе класичног појма цивилног друштва и његове релације према држави корисно је упознати се са пет различитих модела тог односа које даје Џон Кин.

Први модел најбоље репрезентује Томас Хобс и његово дело „Левијатан“. Хобс на државу гледа као на радикалну негацију природног стања, у коме влада рат свију

против свих и отуда држава добија легитимацију да то стање учини мирољубивим и подношљивим за све становнике. Цивилно друштво, настало као резултат тог процеса, изједначава се са државом и њеним законима. Том моделу државне моћи одговара *држава сигурности*.

Други модел представља Џон Лок у свом делу „Две расправе о влади“. Он сматра да је очување приватне својине темељ грађанског друштва и владе. Осим материјалног добра, Лок под својином подразумева и право човека да очува властити живот, слободу и имовину. Граница између политичког и грађанског друштва је замагљена. Оваквој верзији у којој су приватна својина и слобода загарантоване владавином права кореспондира модел *конституционалне државе*.

Трећи модел представља одлучујући корак у ограничавању државне моћи у корист цивилног друштва. Заступа га Том Пејн, који по први пут развија као централну тему цивилно друштво против државе. За Пејна, најсавршеније цивилно друштво је оно које што више само регулише своје послове и, сагласно томе, остаје што мање места за мешање владе. Овом моделу одговара модел *минималне државе*.

Према четвртом моделу задатак државе је да сачува али и трансцедентира цивилно друштво. По Хегелу, који најбоље представља ово становиште, цивилно друштво није природни услов слободе већ историјски изграђени аранжман етичког живота, који укључује економију, интересне друштвене групе и институције одговорне за администрирање цивилних закона. Овом моделу одговара модел *универзалне државе*.

Пети модел полази од страха који прети да угуши цивилно друштво неким формама државне интервенције. Она се позива на значај заштите и обнове цивилног друштва схваћеног као области самоорганизације, сфере која је правно заштићена и није директно зависна од државе. За овај модел карактеристичан је модел *либерално-демократске државе*.

4.4. Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом Р Србије

Канцеларија обавља стручне послове за потребе Владе који се односе на старање о усклађеном деловању органа државне управе и подстицање сарадње органа државне управе са удружењима и другим организацијама цивилног друштва, што укључује:

- иницирање дијалога са цивилним друштвом о питањима од заједничког интереса;
- учешће у припреми и праћењу спровођења стратешких докумената који се односе на стварање подстицајног окружења за развој цивилног друштва, у циљу даљег развоја сарадње јавног, приватног и цивилног сектора и, с тим у вези, сарадњу са органима аутономних покрајина и органима јединица локалне самоуправе;
- иницирање доношења прописа и других општих аката којима се уређује положај удружења и других организација цивилног друштва, као темеља изградње демократског, инклузивног и солидарног друштва;
- учешће у припреми збирних извештаја за Владу о утрошку средстава која су, као подршка програмским активностима, обезбеђена и исплаћена удружењима и другим организацијама цивилног друштва из средстава буџета Републике Србије;
- организовање округлих столова и конференција; објављивање публикација и предузимање других мера у циљу подизања капацитета и одрживости рада и деловања удружења и других организација цивилног друштва;
- обављање стручних послова у вези са сарадњом и разменом искустава са сличним владиним институцијама у региону, земљама Европске уније и свету;
- сарадњу са надлежним органима у обављању послова који се односе на програмирање и управљање претприступним и другим фондовима Европске уније за подршку цивилном друштву.

Канцеларија припрема акте којима Влада надзире, усмерава и усклађује послове министарстава и посебних организација који су у вези са питањима развоја цивилног друштва, као и са начинима на који се јавност обавештава о овим активностима. Канцеларија обавља и друге послове из области развоја цивилног друштва и сарадње са цивилним друштвом које јој повери Влада.¹⁴

¹⁴ Уредба о канцеларији за сарадњу са цивилним друштвом, „Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05-исправка, 101/07 и 65/08.

5. Закључак

Национална толеранција је вишеструко сложено и значајно питање с обзиром да представља вишеслојан проблем који има далекосежне последице на политичку али и економску и сваку другу стабилност неког друштва. Прихватањем неког облика мултикултуралности државе осигуравају стабилност и развој друштва у целини, а темељем једнакости и толеранцији осигуравају једнак третман свих грађана. Нема сумње да је етнички идентитет, под одређеним условима, нормалан и пожељан облик колективног идентитета, као што је неспорно и то да је он, као и сваки други идентитет, сачињен из више нити, да је релациона категорија и да је подложен променама. Пораст етничких тензија и извесна непредвидљивост избијања етничких сукоба највећим делом управо и проистичу, с једне стране, из сложености националног идентитета, а, с друге, из специфичности конкретних историјских збивања, која у одређеном периоду постају веома погодна за јачање овог идентитета на рачун других облика колективне идентификације људи.

Распадом Југославије, новонастале државе евоцирају догађаје из прошлости, оживљавају сећање на историјске неправде пропагирајући конзерватизам, а све у циљу стварања једнонационалних држава, са жељом да се потпуно избрише сећање на мултикултуралност бивше државе. Из искуства земаља југоисточне Европе видљива је неутралност према етницитету која није у стању ускладити културну различитост и не гарантује мир и стабилност националних мањина и већине. Ако су етнички сукоби на простору бивше Југославије донели тако много патње људима и произвели таква материјална разарања - а оставили су велики број нерешених проблема - поставља се питање зашто су они уопште и вођени, односно није ли неко ипак од тих трагичних ратова имао и користи. Уколико се испостави да је такве користи било, онда је логично да би разлоге за њихово избијање и трајање ваљало првенствено тражити на тој страни.

У објашњењу узрока избијања обновљених (и обновљивих?) жестоких етничких сукоба на територији бивше Југославије сусрећемо у основи с особеним удруженим дејством спољашњих и унутрашњих чинилаца. А оно што спаја њихово деловање и што му даје разорну моћ јесте константна политизација етничких разлика, које, заправо и нису, неке упадљиве разлике, већ више значе вешту манипулацију непознавањем другости и непризнавањем различитости.

Не треба посебно ни истицати како је процес политизације етничитета лако и брзо поларизовао целокупни социјални, културни и индивидуални простор претходне Југославије, изоштравајући до крањих граница супротности између старих и новоуспостављених екстрема: ми/они, добри/лоши, пријатељи/непријатељи, патриоте/издајници и друго. Кроз згодно намештену решетку таквих поларизација исцурio је убрзо сваки разум и затурио се сваки смисао, осим оног основног неумољиве логике самог сукоба и интереса, најчешће добро скриваних, његових подстрекача и профитера. Нема никаквог спора да ниједна етничка заједница у бившој Југославији није била имуна од национализма, који су индуковале и водиле њихове политичке елите, заједно са оним (квази)интелектуалним и економским елитама које су биле, или желеле да буду, блиске политичкој моћи. И свака од њих је пре или касније, вршила или планирала да врши етничко чишћење.

Изазови мултикултуралности леже у стварању састава који ће омогућити мањинама уживање потпуне слободе развоја и промоцију својих култура. Негујући осећај припадности својој заједници или држави, стварање и организовање државе треба бити прикладно за све припаднике различитих етничких заједница коју ће сви сматрати својом домовином. Неговање и развијање осећаја припадности је круцијални предуслов несметаног економског и социјалног развоја, ослобођеног од етничког сукоба и дискриминације. Управо то је задатак државе, а који ће облик применити да јавно мњење прихвати да различитост није опасност него богатство друштва, као и на који ће начин створити једнаке предуслове за развој и неговање културе и идентитета свих грађана задатак је политичких елита.

5. Литература

1. Анђелковић, Б. (1996, Новембар 1-15.). Република бр.151. фебруар 3, 2015 са Republika & Yurope: <http://www.yurope.com/zines/republika/арhива/96/151/151-29.html>
2. Аврамов, С.: *Постхеројски рат Запада против Југославије, Идиј-Ветерник, Београд, 1997.*
3. Вилић, Д.; Атељевић, М.: *Специјални рат, одбрана и заштита, Пословна политика, Београд, 1986.*
4. Вучинић, З.: *Међународно ратно и хуманитарно право, ЈП Службени гласник, Београд, 2006.*
5. Вучинић, З.: *Међународно јавно право, Факултет безбедности, Београд, 2013.*
6. Гоце-Гучетић, В.: *Међународноправна заштита учесника у унутрашњем оружаном сукобу, Архив Правног факултета у Београду, јануар-јун 1972.*
7. Гоце-Гучетић, В.: *Статус борца (Саветовање о актуелним питањима развоја међународног хуманитарног права, Београд, 1979.*
8. Јончић, В.: *Међународно хуманитарно право, Правни факултет, Београд, 2010.*
9. Клаузевиц, К.: *О рату, Војно дело, Београд, 1951.*
10. Лазански, М. (2006). Није било грађанске свести. Преузето фебруар 3, 2015 са Политика: <http://www.politika.rs/scc/clanak/12412/НИЈЕ-БИЛО-ГРАЂАНСКЕ-СВЕСТИ>
11. Милетић, А. (1993). Рат. У Енциклопедија политичке културе (str. 953). Београд: Савремена администрација.
12. Мићовић, В.: *Специјални рат и нови светски поредак, Дечје новине, Горњи Милановац, 1994.*
13. Мркић, С. (2008), *Јосип Броз Тито о рату и политици, Београд: СУБНОР*
14. Мркић, С.: *Рат и савремено друштво, Пословна политика, Београд 1986.*
15. Павловић, В.: *Цивилно друштво и демократија, ЈП Службени гласник и ЈП Завод за уибенике, Београд, 2009.*
16. Перaziћ, Г.: *Међународно ратно право, ВИНЦ, Београд 1986.*
17. Перaziћ, Г.: *Ратно стање као уставотворна и међународноправна институција, Војно дело, 5-6/1999.*
18. Радуловић, Б. Р.: *Међународно право и националне мањине, Правни факултет, Нови Сад, 1999.*
19. Радушки, Н. (2013). *Етнички процеси и националне мањине у Србији по попису 2011. године, Преузето 15. марта, 2016. са <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/etnicki-procesi-i-nacionalne-manjine-u-srbiji-po-popisu-2011.-godine.html?alphabet=l>*
20. Симић, М.: *Савремени међународни односи и рат, ВИЗ, Београд, 1988.*
21. Сретеновић, М. (2011). *Променљивост физиономије рата. фебруар 4, 2015 са http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/арhива/VD_2011-prolece/17.%20Promenljivost%20fizionomije%20rata;%20Miloljub%20Sretenovic.pdf*
22. Станковић-Пејновић, В. (2010), *Прошлост и будућност мултикултурализма на југоистоку Европе, Библид, 57(3), 463-489.*
23. Таталовић, С. (2003, фебруар 6). *Политике регулирања етничких односа и сукоба. Загреб, Хрватска: Факултет политичких знаности.*
24. Церовић, В.: *Рат и политика, ВИЗ, Београд, 1985.*